

РОЛЬ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ: ФІНАНСОВИЙ АСПЕКТ

THE ROLE OF NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS IN THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR: FINANCIAL ASPECT

У статті висвітлено діяльність неурядових організацій, що максимально наближені до кінцевого споживача їхніх послуг. Зазначено, що завдяки гнучкості операційної діяльності практично всі неурядові організації з початком повномасштабного вторгнення росії на територію України переформатували власну діяльність на першочергові потреби для суспільства, а саме: багатостороння підтримка армії та внутрішньо переміщених осіб. Наголошено, що серед всіх джерел фінансового забезпечення діяльності неурядових організацій України благодійна діяльність займає найбільшу частку, що свідчить про неабияку її підтримку зі сторони фізичних та юридичних осіб. І саме на активізацію благодійної діяльності фізичних та юридичних осіб було спрямовану фандрейзингову діяльність неурядових організацій в умовах повномасштабної війни з російською федерацією. Розглянуто діяльність найбільш відомих неурядових організацій, що активно працюють задля допомоги армії та внутрішньо переміщених осіб. Зазначено, що аналіз залежності між відповідністю діяльності неурядових організацій України першочерговим запитам суспільства та рівнем їх фінансового забезпечення в умовах війни за допомогою використання економіко-математичних методів може стати предметом подальших наукових досліджень.

Ключові слова: неурядові організації, громадські організації, фінанси громадянського суспільства, російсько-українська війна.

The article highlights the activities of non-governmental organizations, which are closely working with their final consumer of the services. It is noted that thanks to the flexibility of operational activity, almost all Ukrainian non-governmental organizations reacted to the beginning of the full-scale invasion of Russia on the territory of Ukraine reforming their activities to the primary needs of society, namely: multilateral support of the army and internally displaced persons. The dynamics and structure of financial support of the activities of non-governmental organizations of Ukraine from all sources are highlighted. It was emphasized that among all the sources of financial support of the activity of non-governmental organizations of Ukraine, charitable activity occupies the largest share, which indicates its considerable support from individuals and legal entities. In the conditions of a full-scale war with the Russian Federation the aim of the fundraising activities of Ukrainian non-governmental organizations was to activate the charitable activities of individuals and legal entities. The activities of the most well-known Ukrainian non-governmental organizations that actively work to help the army and internally displaced persons are considered (namely: the charity fund "Return Alive", the NGO "Army SOS", the Red Cross Society of Ukraine, the Human Rights Organization "Vostok SOS", the "Voices of Children" Foundation, volunteer organization "Mir and Co" Foundation, All-Ukrainian volunteer center "People's Project" and others). It was emphasized that these and other Ukrainian non-governmental organizations accumulate large sums of financial resources to support Ukrainian military units and internally displaced persons. It is noted that the analysis of the dependence between the compliance of the activities of non-governmental organizations of Ukraine with the primary demands of Ukrainian society and the level of their financial support in the conditions of war using economic and mathematical methods may become the subject of further scientific research.

Key words: financial autonomy, financial resources, educational institutions, public procurement, financial responsibility.

УДК 336:061.2 (477)

DOI: <https://doi.org/10.32782/bses.76-33>

Ткачук І.Я.

д.е.н., доцент,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича;
Patron of Philosophy,
Fil. Dr. Jan-U. Sandal Institute

Tkachuk Iryna

Yuri Fedkovych Chernivtsi
National University;
Sandal Institute

Постановка проблеми. Діяльність неурядових організацій (далі – НУО) у розвинених в демократичному аспекті державах завжди максимально наближена до кінцевого споживача їх специфічних послуг. Як організації, що безпосередньо складаються з представників суспільства, вони відображають його настрої, а завдяки гнучкості та маневреності, що пов'язані із простотою реєстрації, звільненням від оподаткування податком на прибуток та відносною простотою звітування, можуть швидко та “безболісно” переформатувати власну діяльність (або шляхом розширення видів діяльності, або створенням нових організацій) на ті види, що є найбільш затребуваними в суспільстві. У незалежній Україні НУО завжди “тримають руку на пульсі” та з блискавичною швидкістю реагують на зміни в суспільстві та виклики, які виникають перед державою. Яскравими прикладами є діяльність НУО під час Помаранчевої революції, Рево-

люції Гідності та багаторічна підтримка бійців АТО, ООС, переселенців із тимчасово окупованих територій українського Криму, Луганської та Донецької областей тощо. З початком повномасштабного вторгнення російської федерації (далі – рф) на територію України НУО відразу переформатували власну діяльність, закумулювавши всі сили, на підтримку українських військових, мирного населення, що постраждало від війни, переселенців. З наукової точки зору цікавими є не тільки роль громадянського суспільства (далі - ГС) (інституційними одиниця якого є НУО) в російсько-українській війні, але і її фінансові аспекти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема фінансів ГС приділялося чимало уваги українськими та зарубіжними науковцями. Зокрема, нами було здійснено розробку теоретико-методологічних засад, формування науково-методичних підходів та обґрунтування практич-

них рекомендацій з функціонування фінансів ГС [18]. Обушний С. М. присвятив увагу дослідженню фінансового забезпечення діяльності політичних партій в Україні [15].

Іноземні дослідники також приділяють чимало уваги дослідженню ролі НУО в військових, миротворчих операціях та в процесах побудови миру. Так, наприклад, Генрі Ф. Кері, Олівер П. Річмонд досліджують роль та нові можливості, які випливають із зростаючої участі НУО у офіційних та неофіційних процесах становлення миру, підтримання миру та побудови миру, які фінансуються державою чи з інших джерел [4]. Альтер Г. досліджує чотири “громади миру” та досліджує фактори, які породжують і підтримують низовий протагонізм, і пропонує шляхи, за допомогою яких розвинені організації можуть посилити захист на рівні громади та підсилюють місцеві мирні процеси, щоб зробити внесок у розбудову миру [1]. У статті Соліс досліджуються практичні складнощі переходу від війни до миру; а також від невідкладної допомоги до сталого розвитку на основі участі громад в громадських організаціях, неурядових організаціях та міжнародних установ; і проблеми, пов’язані з використанням їхнього досвіду. Байтенманн Г. розкриває роль НУО у війні в Афганістані та звертає увагу на політизацію гуманітарної допомоги, визначаючи дослідження наукової роботи цих НУО – характер їхньої роботи, їхню мотивацію та ефективність – у контексті конкуруючих інтересів різних сторони в афганському конфлікті [3].

Водночас, сьогодні практично недослідженими з наукової точки зору залишається роль НУО в російсько-політичній війні та її фінансові аспекти.

Постановка завдання. Метою дослідження є дослідити роль НУО в російсько-українській війні та її фінансові аспекти.

Виклад основного матеріалу дослідження. НУО – це добровільні, самоврядні організації формального чи неформального характеру, що об’єднують фізичних і юридичних осіб навколо спільної ідеї чи мети діяльності, відмінної від отримання прибутку [18].

В Україні чисельність НУО за період незалежності постійно збільшувалася. До прикладу, тільки у 2018 р. порівняно з 2016 р. кількість керівних органів ГО (ГО є найчисельнішими інституційними одиницями ГС) зросла на 3393 од. з 23237 од. до 26630 од., що у відносному вираженні складає 14,6% [11; 12]. Таке зростання свідчить про ефективність їх діяльності та зростання суспільного запиту на неї.

НУО в Україні покривають практично всі сфери життя суспільства. До найбільш поширених видів діяльності НУО відносять благодійні організації, релігійні організації, політичні партії, молодіжні організації, дитячі та жіночі організації, об’єднання ветеранів та інвалідів, ГО професійної спрямова-

ності, організації охорони здоров’я, організації охорони пам’яток історії та культури, оздоровчі та фізкультурно-спортивні організації, організації по захисту населення від наслідків аварії на ЧАЕС, науково-технічні товариства, творчі об’єднання, освітні та культурно-виховні організації, громадські рухи, ГО національних та дружніх зв’язків тощо [11]. Відсоткове співвідношення між різними видами організацій залежить від суспільних запитів, що визначаються соціально-економічною, політичною та культурною ситуацією в державі.

Ефективне функціонування НУО, як і інших суб’єктів господарювання, залежить від обсягу фінансових ресурсів, що знаходяться у їх розпорядженні та спрямовуються на фінансування досягнення статутних цілей. Загалом, пересічна НУО України в рік залучає на свою діяльність в 10 разів менший обсяг фінансових ресурсів, ніж аналогічна організація в Європі [18].

Втім, варто зауважити, що за період 2006–2021 рр. обсяги надходжень ГО України суттєво зросли, як загалом, так і в розрізі окремих статей. Так, найбільше зростання спостерігаємо за статтею доходів “Благодійність” (від 634,67 млн грн у 2006 році до 4890,03 млн грн у 2021 році, відносно зростання 670,48%). Зауважимо, що зростання відбувалося у розрізі всіх видів благодійності: фізичних осіб, юридичних осіб, міжнародних донорів.

На рис. 1 графічно відображено інформацію про фінансове забезпечення діяльності ГО України в період 2006–2021 рр.

Рис. 1 демонструє значне зростання надходжень НУО в досліджуваному періоді, що, вважаємо, також свідчить про зростання суспільного запиту на функціонування таких організацій: за своїм змістом діяльність НУО спрямована на задоволення потреб населення, а отже, зростання надходжень з будь-якого джерела, на нашу думку, є свідченням суспільної ефективності їх діяльності.

У структурі надходжень ГО України також переважають надходження від благодійності, частка яких складає 52% (рис. 2).

Структура доходів НУО, відображена на рис. 2, є свідченням того, що в Україні вже тривалий період функціонує усталена модель формування надходжень громадського сектору. Тобто благодійність за роки стала своєрідною основою бюджетів третього сектору загалом та більшості НУО в Україні. Зауважимо також, що суспільство активно реагує на різноманітні виклики та зрушення стрімким зростанням надходжень НУО (яскравим прикладом є зростання надходжень від благодійності у 2014–2015 рр. (рис. 1)). Не виключенням стала суспільна реакція на повномасштабне вторгнення російських військ на територію України 24 лютого 2022 року.

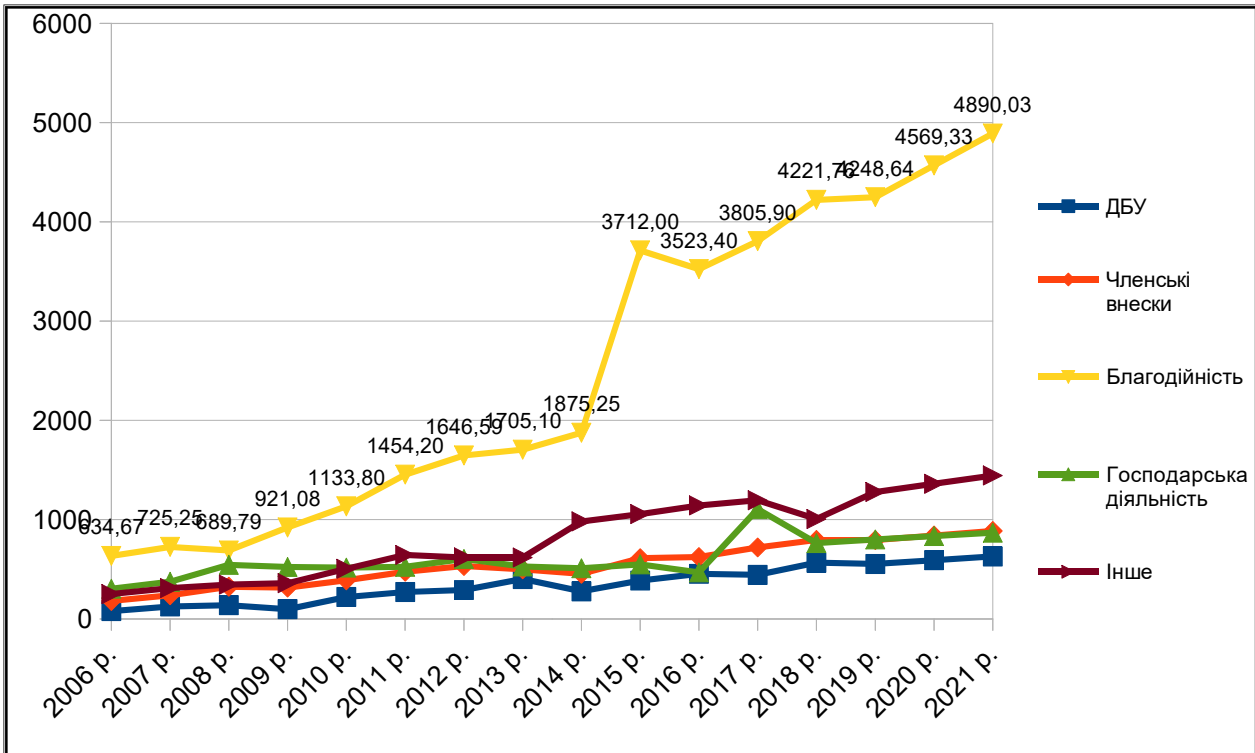

Рис. 1. Фінансове забезпечення діяльності ГО України в період 2006–2021 рр., млн грн

Дані за 2020 р. та 2021 р. розрахункові

Джерело: [12]

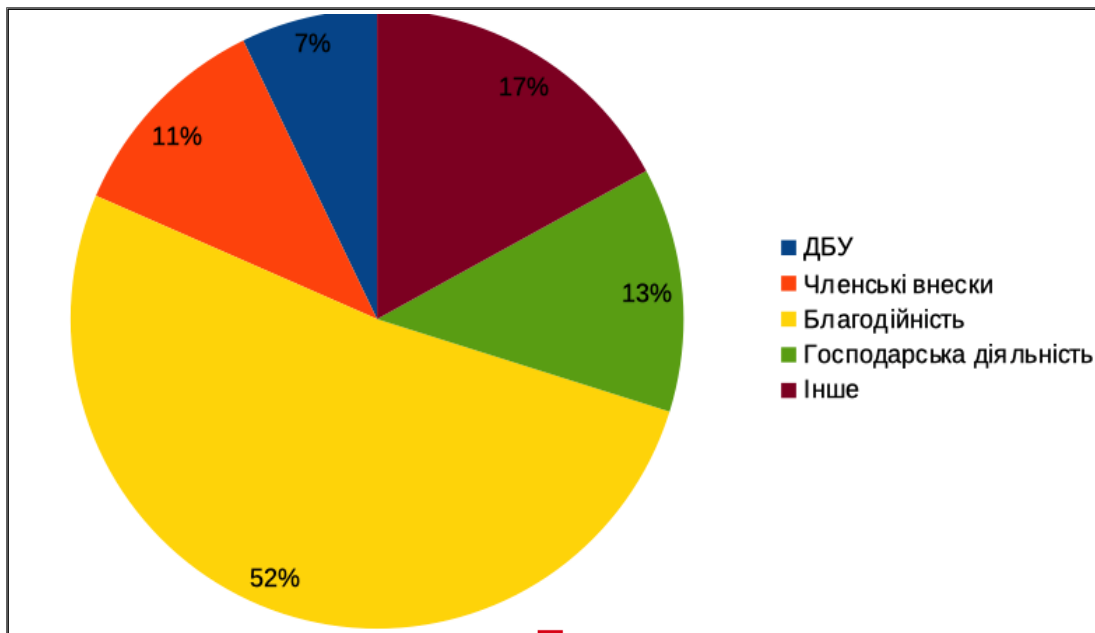

Рис. 2. Структура надходжень ГО України в період 2006–2021 рр.

Практично з першого дня російсько-української війни всі активно діючі НУО України переорієнтували власну діяльність, концентруючи увагу на першочергових для всієї держави завданнях: підтримки вийскових, нацгвардійців, представників територіальної оборони; сприянні транспор-

тування співгромадян, що опинилися в “гарячих” точках України, до безпечних місць та надання їм тимчасового прихистку; організації харчування тимчасово внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО); наданні психологічної, правової, медичної, гуманітарної допомоги тощо.

Найбільш відомими організаціями, що здійснюють діяльність за окресленими напрямками, є благодійний фонд “Повернись живим”, ГО “Армія SOS”, Товариство Червоного Хреста України, Правозахисна організація “Восток SOS”, Фонд “Голоси дітей”, Волонтерська організація Фонд «Мир і Ко», Всеукраїнський центр волонтерів “People's Project”, Фонд Сергія Притули та інші.

Фонд “Повернись живим” є одним із найбільших фондів, що збирають допомогу на користь української армії [16]. Фондом здійснюється постачання та ремонт техніки, навчання військових та офіцерів, інформування населення, навчання військових та офіцерів, допомога в модернізації Збройних Сил, інформаційна кампанія про війну “з перших вуст” і протидія пропаганді та дезінформації. За період з 24 лютого по 24 квітня 2022 року Фонду “Повернись живим” було перераховано благодійниками 3,12 млрд грн, не враховуючи внески криптовалютою та готівкою [17], за які було придбано 77 автомобілів, 126 безпілотних авіаційних комплексів, 17 206 бронешитів [17].

“Армія SOS” – ГО, яка об'єднує благодійників та волонтерів навколо підтримки українських воїнів у боротьбі проти РФ. Організація працює в напрямках реалізації таких проектів: радіоелектронна розвідка; безпілотники, авіарозвідка. Також розробили унікальне програмне забезпечення для планування, розрахунків та орієнтування. Як зазначається на сайті організації, “його використовують тисячі захисників по всій Україні. Багато з них кажуть, що їх вже не було б, якби в їх планшетах не було «Кропиви» [5].

Товариство Червоного Хреста України є всеукраїнською гуманітарною ГО, яка допомагає державі у наданні гуманітарної допомоги під час збройних конфліктів та в мирний час. Зокрема, бере участь у наданні міжнародної допомоги у разі катастроф і надзвичайних ситуацій; забезпечує медико-соціальну допомогу найменш соціально захищеним верствам населення; навчає навичкам надання першої допомоги; допомагає у відновленні втрачених внаслідок збройних конфліктів, природних катастроф чи процесів міграції родинних зв'язків; надає психосоціальну підтримку тощо [19]. Наприклад, лише з початку збройного конфлікту, 24 лютого 2022 року, понад 10 000 людей отримали першу психологічну допомогу від волонтерів Червоного Хреста України [20].

Правозахисна організація “Восток SOS” була створена у 2014 році. Своєю місією організація визначає всебічну допомогу постраждалим від збройного конфлікту і ВПО, сприяння демократичним трансформаціям та затвердженню цінностей прав людини в Україні [21]. Основними напрямками роботи організації визначено такі як: гуманітарна допомога в зоні конфлікту; психологічна

адаптація; громадянська освіта; правова допомога; адвокація; Восток SOS Сєверодонецьк; Восток SOS Маріуполь [21]. Лише за проміжок часу з 30 травня по 5 червня організацією за основними напрямками діяльності перенаправлено на допомогу 2,065 млн грн [21].

Фонд “Голоси дітей” створений задля підтримки дітей, що постраждали від бойових дій, а також вирішення побутових проблем, лікування та реабілітації дітей, надаючи індивідуальну підтримку. За період з 24.04.2022 року по 24.05 2022 року фондом організовано допомогу постраждалим на 470 тис. грн [22].

Волонтерська організація Фонд «Мир і Ко» була створена ще в 2014 році. Основними сферами діяльності Фонду є допомога Збройним Силам України, Національній Гвардії України, Силам Спеціальних Операцій та добровольцям; допомога дітям війни та вимушеним переселенцям; допомога у медичній та психологічній реабілітації постраждалим у зоні АТО [9].

Всеукраїнський центр волонтерів “People's Project” створений у 2014 році. За час діяльності реалізували понад 100 благодійних проектів, загальний бюджет яких складає понад 100 млн грн [10]. Фонд збирає кошти на реалізацію проектів дещо запозичивши принципи краудфандингу: кошти акумулюються в безготівковій формі за допомогою інтернет-платформ у розрізі кожного проекту окремо. При цьому кожен з потенційних донорів може бачити рівень підтримки кожного з проектів (у відсотковому відношенні).

Надзвичайно показовою є діяльність благодійного фонду Сергія Притули, що окрім гуманітарної та волонтерської діяльності активно займається акумулюванням коштів для забезпечення військових підрозділів української армії автотранспортом, дронами та високоточною технікою [7]. Завдяки зусиллям ідейного лідера фонду вдалося акумулювати 600 млн грн на купівлю 4 безпілотників байрактар всього за кілька днів. Ця історія відданості українського народу ідеї новітньої визвольної боротьби на стільки вразила представників компанії Baykar, що є виробниками зазначених безпілотників, що вони безкоштовно передали їх українській стороні [8].

Висновки з проведеного дослідження та перспективи подальших досліджень. Громадянське суспільство України вкотре відіграє визначальну роль в процесах як загальнодержавного, так і місцевого рівнів, акумулюючи рекордні людські та фінансові ресурси на забезпечення життєдіяльності війська та правоохоронних органів, підтримку вимушених переселенців, запобігання гуманітарній кризі тощо. Роль цих організацій є ключовою першочергово у таких напрямках роботи як забезпечення армії військовою амуніцією, автотранспортом, харчуванням; підтримка

ВПО (від надання допомоги з фізичного розміщення до психологічної, медичної, юридичної підтримки, надання освітніх послуг тощо). Швидкість і легкість, з якими більшість неурядових організацій України переорієнтували власну повсякденну діяльність на забезпечення перешочергових потреб країни, що знаходиться у стані повномасштабної війни, свідчить про їх особливу чутливість до індивідуальних та суспільних потреб, неабиякі наближеність до кінцевого споживача послуг та гнучкість у веденні діяльності та ухваленні рішень. Тому в подальшому за допомогою використання економіко-математичних методів важливо проаналізувати залежність між відповідністю діяльності неурядових організацій Україні першочерговим запитам суспільства та рівнем їх фінансового забезпечення.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Alther G. Colombian peace communities: the role of NGOs in supporting resistance to violence and oppression. *Development in Practice*. 2006. Vol. 16: 3–4. Pp. 278–291. DOI: <https://doi.org/10.1080/09614520600694828>.
2. Alvarez F. S. & Pauline M. The role of Salvadorean NGOs in post-war reconstruction. *Development in Practice*. 1992. Vol. 2:2. Pp. 103–113. DOI: <https://doi.org/10.1080/096145249100076711>.
3. Baitenmann H. NGOs and the afghan war: The politicisation of humanitarian aid. *Third World Quarterly*. 1990. Vol. 12:1. P. 62–85. DOI: <https://doi.org/10.1080/01436599008420215>.
4. Carey, H.F. & Richmond, O.P. *Mitigating Conflict: The Role of NGOs* (1st ed.). Routledge. 2003. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203503898>.
5. Армія SOS. Офіційний сайт організації. URL: <https://armysos.com.ua/uk>.
6. Армія SOS. Офіційна сторінка організації у FB. URL: <https://www.facebook.com/groups/armia.sos>.
7. Благодійний фонд Сергія Притули. Офіційний сайт організації. URL: <https://prytulafoundation.org>.
8. Благодійний фонд Сергія Притули. Офіційна сторінка організації у FB. URL: <https://www.facebook.com/pritulafoundation.org>.
9. Волонтерська організація Фонд «Мир і Ко». Офіційний сайт організації. URL: <https://mirco.com.ua>.
10. Всеукраїнський центр волонтерів “People’s Project”. Офіційний сайт організації. URL: <https://www.peoplesproject.com/#all-categories>.
11. Державна служба статистики України (2017). Діяльність громадських організацій в Україні в 2016 р. *Статистичний збірник*. Київ. 2017 р. 85 с. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
12. Державна служба статистики. Діяльність громадських організацій України у 2018 р. *Демографічна та соціальна статистика. Суспільна діяльність*. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

13. Допомогти українській армії: як переказати кошти ЗСУ. *Сьогодні*. Веб сайт. URL: <https://economics.segodaya.ua/ua/economics/finance/pomoch-ukrainskoj-armii-kak-perechislit-sredstva-vsua-1608275.html>.

14. ОБСЄ (2011). Дослідження існуючого досвіду та законодавства України у сфері фінансування громадських організацій органами державної влади, органами місцевого самоврядування та приватним сектором. URL: <http://www.osce.org/uk/ukraine/76891?download=true>.

15. Обушний С. М. (2007). Фінансове забезпечення діяльності політичних партій в Україні. *Автореферат на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит*. Київ, 2007.

16. Повернись живим. Офіційний сайт організації. URL: <https://savelife.in.ua>.

17. Повернись живим. Офіційна сторінка організації у FB. URL: <https://www.facebook.com/backandalive>.

18. Ткачук І. Я. Фінанси громадянського суспільства. *Автореферат на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит*. Львів, 2021.

19. Товариство Червоного Хреста України. Офіційний сайт організації. URL: <https://redcross.org.ua>.

20. Товариство Червоного Хреста України. Офіційна сторінка організації у FB. URL: <https://www.facebook.com/RedCrossUkraine>

21. Правозахисна організація “Восток SOS”. Офіційний сайт організації. URL: <https://vostok-sos.org>.

22. Фонд “Голоси дітей”. Офіційний сайт організації. URL: <https://voices.org.ua>.

REFERENCES:

1. Alther G. (2006). Colombian peace communities: the role of NGOs in supporting resistance to violence and oppression. *Development in Practice*. vol. 16: 3–4, pp. 278–291. DOI: <https://doi.org/10.1080/09614520600694828>.
2. Alvarez F. S. & Pauline M. (1992). The role of Salvadorean NGOs in post-war reconstruction. *Development in Practice*, vol. 2:2, pp. 103–113. DOI: <https://doi.org/10.1080/096145249100076711>.
3. Baitenmann H. (1990). NGOs and the afghan war: The politicisation of humanitarian aid. *Third World Quarterly*, vol. 12:1, pp. 62–85. DOI: <https://doi.org/10.1080/01436599008420215>.
4. Carey, H.F. & Richmond, O.P. (2003). *Mitigating Conflict: The Role of NGOs* (1st ed.). Routledge. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203503898>.
5. Armia SOS [Army SOS]. Ofitsiyniy sait orhanizatsii. Available at: <https://armysos.com.ua/uk>.
6. Armia SOS [Army SOS]. Ofitsiina storinka orhanizatsii u FB. Available at: <https://www.facebook.com/groups/armia.sos>.
7. Blahodiyniy fond Serhiia Prytuly [Serhiy Prytula Charitable Foundation]. Ofitsiyniy sait orhanizatsii. Available at: <https://prytulafoundation.org>.

8. Blahodiinyi fond Serhiia Prytuly [Serhiy Prytula Charitable Foundation]. Ofitsiina storinka orhanizatsii u FB. Available at: <https://www.facebook.com/pritulafoundation.org>.

9. Volonterska orhanizatsiia Fond «Myr i Ko» [Volunteer organization "Mir and Co" Foundation]. Ofitsiinyi sait orhanizatsii. Available at: <https://mirco.com.ua>.

10. Vseukrainskyi tsentr volonteriv "Peoples Project" [All-Ukrainian Volunteer Center "People's Project"]. Ofitsiinyi sait orhanizatsii. Available at: <https://www.peoplesproject.com/#all-categories>.

11. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2017). Diialnist hromadskykh orhanizatsii v Ukraini v 2016 r [State Statistics Service of Ukraine (2017). Activities of public organizations in Ukraine in 2016]. Statystychnyi zbirnyk. Kyiv, 85 p. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

12. Derzhavna sluzhba statystyky. Diialnist hromadskykh orhanizatsii Ukrainy u 2018 r. [State Statistics Service. Activities of public organizations of Ukraine in 2018]. Demohrafichna ta sotsialna statystyka. Suspilna diialnist. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

13. Dopomohty ukrainskii armii: yak perekazaty koshty ZSU [Help the Ukrainian army: how to transfer the funds of the Armed Forces]. Sohodni. Veb sait. Available at: <https://economics.segodnya.ua/ua/economics/finance/pomoch-ukrainskoy-armii-kak-perechislit-sredstva-vsu-1608275.html>.

14. OBSle (2011). Doslidzhennia isnuiuchoho dosvidu ta zakonodavstva Ukraïny u sferi finansuvannia hromadskykh orhanizatsiï orhanamy derzhavnoi vlady, orhanamy mistsevoho samovriaduvannia ta pryvatnym sektorom [Study of the existing experience and legisla-

tion of Ukraine in the field of financing public organizations by state authorities, local self-government bodies and the private sector]. Available at: <http://www.osce.org/uk/ukraine/76891?download=true>.

15. Obushnyi, S. M. (2007). Finansove zabezpechennia diialnosti politychnykh partii v Ukraini [Financial support of political parties in Ukraine]. (PhD Thesis), Kyiv.

16. Povernys zhyvym [Come back alive]. Ofitsiinyi sait orhanizatsii. Available at: <https://savelife.in.ua>.

17. Povernys zhyvym. Ofitsiina storinka orhanizatsii u FB [Come back alive. Official page of the organization in FB]. Available at: <https://www.facebook.com/backandalive>.

18. Tkachuk I. Ya. (2021) Finansy hromadianskoho suspilstva [Finances of civil society]. (PhD Thesis), Lviv.

19. Tovarystvo Chervonoho Khresta Ukrainy. Ofitsiinyi sait orhanizatsii [Society of the Red Cross of Ukraine. Official website of the organization]. Available at: <https://redcross.org.ua>.

20. Tovarystvo Chervonoho Khresta Ukrainy. Ofitsiina storinka orhanizatsii u FB [Society of the Red Cross of Ukraine. Official page of the organization in FB]. Available at: <https://www.facebook.com/RedCrossUkraine>

21. Pravozakhysna orhanizatsiia "Vostok SOS". Ofitsiinyi sait orhanizatsii [Human rights organization "Vostok SOS". Official website of the organization]. Available at: <https://vostok-sos.org>.

22. Fond "Holosy ditei". Ofitsiinyi sait orhanizatsii [Children's Voices Foundation. Official website of the organization]. Available at: <https://voices.org.ua>.